

	<p>ULUSLARARASI AKADEMİ DERGİSİ INTERNATIONAL JOURNAL OF ACADEMY (e-ISSN: 2979-9937)</p>	<p>Yıl/Year: 2024 Cilt/Volume: 3 Sayı/Issue: 2</p>
---	--	--

Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri

Türkiye-EU Relations During the AK Party Era from the Perspective of Normativism

Yüksek Lisans Öğrencisi Necmeddin YÜŞEN¹

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, AK Parti, Normativizm, Reform</p> <p>Makale Kategorisi: Derleme Makalesi</p> <p>Gönderilme Tarihi: 05.12.2024</p> <p>Revizyon Tarihi: 18.12.2024</p> <p>Kabul Tarihi: 24.12.2024</p>	<p>Bu makale, normativizm perspektifinden AK Parti dönemi Türkiye-AB ilişkilerini değerlendirmektedir. Normativizm, uluslararası ilişkilerde normların, değerlerin ve etik ilkelerin önemine vurgu yapmaktadır. AK Parti dönemi, Türkiye'nin AB üyeliği hedefinde önemli reformların yapıldığı fakat aynı zamanda iç ve dış dinamikler nedeniyle zorlukların da yaşandığı bir dönemdir. AK Parti'nin demokratikleşme, insan hakları ve hukuk devleti alanında AB normlarına uyum sağlama çabaları, özellikle 2000'li yılların başında ilişkileri olumlu yönde ilerletmiştir. Öte yandan iç politikadaki bazı gelişmeler ve AB'nin, Türkiye'nin üyelik sürecinde sergilediği çifte standart barındıran tutum, ilişkilerde gerilemelere yol açmıştır. Makale, Türkiye-AB ilişkilerinin sadece stratejik çıkarlar üzerinden değil, normatif değerler çerçevesinde de şekillendiğini ortaya koymakta ve bu ilişkilerin normatif değerler ile pragmatik çıkarlar arasında dengelenmeye çalışıldığını vurgulamaktadır.</p>
ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Keywords: European Union, AK Party, Normativism, Reform</p> <p>Article Classification: Review Article</p> <p>Date Received: 05.12.2024</p> <p>Date Revised: 18.12.2024</p> <p>Date Accepted: 24.12.2024</p>	<p>This article evaluates Türkiye-EU relations during the AK Party era from a normative perspective. Normativism emphasizes the significance of norms, values, and ethical principles in international relations. The AK Party period witnessed substantial reforms aimed at achieving Türkiye's EU membership, but it also faced challenges due to internal and external dynamics. In the early 2000s, the AK Party's efforts to align with EU norms in areas such as democratization, human rights, and the rule of law positively advanced relations. However, certain domestic political developments and the EU's approach, often perceived as involving double standards, led to setbacks in the relationship. The article highlights that Türkiye-EU relations are shaped not only by strategic interests but also by normative values, emphasizing the delicate balance between pragmatic interests and normative commitments.</p>

¹ Bursa Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Bursa, n.yusen7@hotmail.com, ORCID ID: 0009-0009-6613-4937

Atf için (Cite as): Yüsen, N. (2024). Normativizm perspektifinden AK Parti dönemi Türkiye-AB ilişkileri. *Uluslararası Akademi Dergisi*, 3(2), 62-76.

Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri

1. Giriş

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki ilişkiler, tarihsel süreçte köklü bir geçmişe dayanmaktadır. Türkiye'nin 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortaklık başvurusuyla başlayan ve 1963 Ankara Anlaşması ile kurumsallaşan bu süreç, zamanla inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Türkiye-AB ilişkilerinin dinamikleri, yalnızca ekonomik ve siyasi unsurlarla değil, aynı zamanda normatif değerler ve ortak normlar çerçevesinde de şekillenmiştir. Bu bağlamda, ilişkilerin tarihsel gelişimi, Türkiye'nin Batı dünyasına entegrasyon çabalarının ötesinde, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel normların benimsenmesi süreciyle de ilişkilidir (Uğur, 2007).

2002'de AK Parti'nin Türkiye'de iktidara gelmesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir başlangıç olarak nitelendirilmektedir. Nitekim AK Parti iktidarının ilk yıllarında, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde önemli adımlar atılmış, reform süreçleri hızlanmış ve ilişkilerde olumlu bir hava yakalanmıştır (Öniş & Kutlay, 2017). 2005 yılında tam üyelik müzakerelerinin başlaması, bu dönemin en önemli başarılarından biri olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, ilerleyen süreçte çeşitli iç ve dış dinamikler nedeniyle ilişkilerde gerilim ve durağanlık dönemleri yaşanmıştır. AK Parti'nin dış politika vizyonu ve AB ile ilişkilerde izlediği stratejiler, bu dönemin belirleyici unsurları arasında yer almıştır (Bölükbaşı, 2012).

Makalenin teorik çerçevesini oluşturan normativizm, uluslararası ilişkilerde normlar ve değerlerin rolünü ön plana çıkararak, devletlerin davranışlarını bu perspektiften analiz etmeyi amaçlayan bir yaklaşım sunmaktadır (Bakan, 2008). Bu çalışmada, AK Parti dönemi Türkiye-AB ilişkileri normativizm perspektifinden ele alınarak, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde gerçekleştirdiği reformların yalnızca çıkar odaklı bir stratejiden ibaret olmadığı, aynı zamanda normatif bir bağlılık ve kimlik arayışıyla da şekillendiği savunulmaktadır. AK Parti döneminde hayata geçirilen AB eksenli reformlar, normatif değerlerin iç ve dış politikadaki etkisini anlamak açısından önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. Bu bağlamda, makale, Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel arka planı ve AK Parti'nin bu ilişkideki yeni bir başlangıç niteliğindeki politikalarını normativizm çerçevesinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Makalede, nitel araştırma yöntemine dayanarak, normatif değerlerin Türkiye-AB ilişkilerindeki rolünü analiz etmek amacıyla belge tarama tekniği kullanılacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde benimsediği politikaların, reform girişimlerinin ve kurumsal düzenlemelerin ardındaki normatif motivasyonlar ele alınacaktır. Analiz kapsamında, özellikle Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde yayımlanan resmi raporlar, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan ilerleme raporları, Türkiye'nin reform ajandasını şekillendiren belgeler ve döneme ait akademik çalışmalar karşılaştırmalı bir analizle değerlendirilecektir.

Makale yedi ana başlıktan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, makalenin çerçevesi oluşturulmuş ve araştırmanın temel amacı aktarılmıştır. İkinci bölümde kuramsal çerçeveyi güçlendirmek adına normativizm teorisine dair genel bilgiler üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel arka planı ele alınacak ve AK Parti döneminin neden yeni bir başlangıç niteliği taşıdığı üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde AK Parti'nin iktidara gelmesiyle ivme kazanan ilişkiler, üyelik müzakereleri, reform süreçleri ve uyum çabaları detaylandırılacaktır. Beşinci bölümde ise 2007'de AB'nin Türkiye'ye yönelik çifte standart barındıran uygulamaları ve buna bağlı olarak AK Parti'nin dış politika vizyonunda değişikliğe gitmesiyle bozulmaya başlayan ilişkiler irdelenecektir. Altıncı bölümde Türkiye-AB ilişkilerinde yeni dönem arayışları, normatif değerler ve stratejik çıkarlar arasındaki denge arayışlarının üzerinde durulacak ve sonuç kısmında da Türkiye-AB ilişkileri bir bütün halinde değerlendirilecektir.

2. Normativizm Teorisine Genel Bakış

Normativizmin tarihsel gelişiminde, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında ahlak ve hukukun uluslararası ilişkilerdeki rolüne dair tartışmalar önemli bir yer tutmuştur. Esasen Platon ve Aristoteles'ten başlayarak Aquinalı Thomas ve Augustinus'a, Hobbes, Locke ve Rousseau'dan Burke ve Mill'e uzanan düşünürlerin eserlerinde normatif teorisinin kökenlerini görmek mümkündür (Öztürk, 2002). Öte yandan bu teori, Immanuel Kant'ın "Ebedi Barış" (Perpetual Peace) eserindeki fikirlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Kant, uluslararası sistemde barışın mümkün olduğunu ve bunun normatif ilkelere bağlı bir hukuk düzeniyle gerçekleştirilebileceğini öne sürerek normativizme felsefi bir temel kazandırmıştır (Cesim, 2019). Ayrıca Grotius'un doğal hukuk teorisi, modern normativist düşüncenin öncüsü olarak kabul edilmektedir (Yeşilçayır, 2020).

Normativizm, uluslararası ilişkilerde değerler, ahlak ve normların merkezi rolünü vurgulayan bir teorik yaklaşımdır. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkiler disiplininde, devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin yalnızca güç ve çıkarlar doğrultusunda değil, aynı zamanda etik, adalet ve hukuka dayalı normatif ilkelerle hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır (Brown, 1992). Bu teori, özellikle realist ve neoliberal yaklaşımların materyalist ve güç odaklı bakış açılarına alternatif bir düşünsel alan sunmaktadır. Normativist düşünürler, uluslararası sistemin sadece anarşik bir yapı olmadığını, aynı zamanda normatif düzeni şekillendiren kurallar, etik değerler ve hukuki çerçevelerle de işlediğini vurgulamaktadır (Frost, 1994).

3. Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı

1830'lardan bu yana siyasi elitin topluma sunduğu (dayattığı) reformlar, daima çağdaşlaşma kavramı üzerinden gerçekleşmiş ve bu doğrultuda Osmanlı'nın Batılılaşma sürecine hizmet etmiştir (Uğur, 2007). Nitekim, Kurtuluş Savaşı yıllarında takınılan anti-empyralist tavra karşın, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'deki siyasi elit de çağdaşlaşma ve batılılaşma kavramlarını eş anlamlı kullanmış ve bu kapsamda; medeni hukuk, Latin alfabesi, Cumhuriyetçi anayasa gibi batı standartlarını pek çok alanda hayata geçirmiştir (Shaw, 1976; Mardin, 1983; Lewis, 1988).

1923'teki kuruluşundan itibaren ekonomi, güvenlik ve diğer pek çok alana yansıyan "Batılılaşma" süreci zamanla Türkiye'nin dış politikasına etki etmiş ve bu eğilim, Türkiye'yi Batı kökenli uluslararası örgütlere katılım noktasında da teşvik etmiştir. Bu bağlamda Türkiye, önce 1952 yılında Batı ittifakının askeri örgütlenmesi olan NATO'ya girmiş (Yüşen, 2023) ve sonrasında 1958 yılında kurulan AET'ye, 1959 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuştur (Esmer & Sander, 1982).

3.1. Ankara Anlaşması ve ortaklık süreci

Türkiye-AB ilişkilerinin temelleri, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile atılmıştır. AET ile Türkiye arasında bir ortaklık kurulmasını öngören bu anlaşma, Türkiye'nin Avrupa ile ekonomik ve siyasi entegrasyon çabalarının başlangıcını temsil etmektedir (Reçber, 2004).

Ankara Anlaşması, gümrük birliği hedefi doğrultusunda bir geçiş süreci öngörmüş ve bu süreç boyunca tarafların karşılıklı yükümlülüklerini belirlemiştir. Anlaşmanın uzun vadeli amacı, Türkiye'nin AET üyeliğine hazırlanması olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin ekonomik yapısının geliştirilmesi ve Topluluk standartlarına uyum sağlaması için bir yol haritası oluşturulmuştur. Ancak, Türkiye'nin iç siyasi istikrarsızlıkları, ekonomik sorunlar ve AET'nin genişleme öncelikleri, bu sürecin beklendiği gibi ilerlemesini zorlaştırmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri

3.2. 1999 Helsinki Zirvesi ve adaylık statüsü

Türkiye'nin AB adaylık statüsüne resmen kavuştuğu 1999 Helsinki Zirvesi, ilişkilerde dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu zirvede, Türkiye'nin adaylık statüsü resmileşmiş ve üyelik süreci için somut bir çerçeve çizilmiştir. Adaylık statüsü, Türkiye açısından AB normlarına uyum sağlama ve reform süreçlerini hızlandırma noktasında önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur (Reçber, 2004). Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin üyelik müzakerelerine başlayabilmesi için Kopenhag Kriterleri'ni karşılama şartı getirilmiştir (Cicioğlu & Yetim, 2018). Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve piyasa ekonomisinin işlerliği gibi kriterlere uyum sağlanması, Türkiye'nin AB yolculuğunun önündeki en büyük zorluklar arasında yer almıştır. Bu dönemde, Türkiye'nin AB'ye olan taahhütlerini yerine getirebilmesi için kapsamlı reform paketleri hazırlanmaya başlanmıştır (Koç, 2001).

3.3. 2002 öncesi reform süreci

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine yönelik reform çabaları, 1999 Helsinki Zirvesi'nin ardından ivme kazanmıştır. Bu dönemde Türkiye, demokratikleşme, insan hakları, azınlık hakları ve yargı reformu gibi alanlarda önemli adımlar atmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024).

2001 yılında kabul edilen anayasa değişiklikleri, AB normlarına uyum sağlama açısından kritik bir rol oynamıştır. Bu reformlar arasında işkencenin önlenmesi, ifade özgürlüğünün genişletilmesi ve sivil-asker ilişkilerinin demokratik bir zemine oturtulması gibi düzenlemeler yer almıştır. Ayrıca, ekonomi alanında gerçekleştirilen yapısal reformlarla Türkiye, piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi ve makroekonomik istikrarın sağlanması yönünde önemli mesafeler kat etmiştir (Erden, 2012). Öte yandan, bu reform süreci hem iç siyasi dinamikler hem de AB'nin Türkiye'ye yönelik tutumundaki belirsizlikler nedeniyle zaman zaman sekteye uğramıştır (Uysal, 2001).

Türkiye, ekonomik ve stratejik açıdan Avrupa'ya önemli katkılar sunma potansiyeline sahip bir ülke olmasına rağmen, AB tarafındaki kültürel önyargılar ve yükselen popülist akımlar, ilişkilerin başladığı ilk yıllarda Türkiye'nin hak ettiği önemi görmesini engellemiştir. 2002 öncesi dönemde Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan istikrarsızlık ortamı da ülkenin, AB tarafından belirlenen koşulları yerine getirme kapasitesini sınırlayan önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Türkiye'deki bu istikrarsızlık ve belirsizlik, reform sürecinde yaşanan zorlukları derinleştirirken, AB ile ilişkilerdeki ilerlemeyi de olumsuz yönde etkilemiştir.

4. AK Parti İktidarı ve Türkiye'de Reform Süreci

2002 yılında büyük bir seçim başarısıyla Türkiye'de iktidara gelen AK Parti, iç siyasetteki proaktif tavrını dış politikada da sürdürmüş ve bu noktada AB üyeliğine özel bir önem atfetmiştir (Bölükbaşı, 2012). Bu bağlamda AK Parti iktidarı, AB'ye tam üyeliği stratejik bir hedef olarak görmüş ve bu yolda sağlanması gereken şartların başında gelen Kopenhag Kriterlerini de içselleştirerek; Ankara kriterleri olarak gördüğünü belirtmiştir (Cicioğlu & Yetim, 2018).

Kopenhag Kriterleri, Haziran 1993'te yapılan Kopenhag Zirvesi'nde kabul edilen ve aday ülkelerin AB ile tam üyelik müzakerelerine başlayabilmek adına karşılması gereken "siyasi, ekonomik ve topluluk müktesebatının kabulü" başlıkları altında 3 grup kriteri ifade eden normatif değerleri ifade etmektedir. Bu kriterler arasında bulunan ve "demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlık hakları" gibi alt başlıkları bulunan siyasi kriterlerin sağlanması, üyelik müzakerelerinin başlamasının ön koşulu olarak belirlenmiştir (Roy, 2006).

AK Parti yönetimi bu bağlamda, bir önceki koalisyon iktidarının AB'ye uyum sağlamak amacıyla başlatmış olduğu reformlara yenilerini ekleyerek toplamda 17 reform paketini hayata

geçirmiştir (Bilgin, 2008). Bu dönemde AB ile ilişkiler, Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden biri olmuş, reform süreçleri hızlandırılmış ve demokratikleşme adımları atılmıştır. Özellikle Kopenhag Kriterleri'ne uyum çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar, AK Parti yönetimindeki Türkiye'nin AB üyelik sürecindeki kararlılığını ve istekliliğini ortaya koymuştur (Duran, 2010). Bunun yanı sıra, AK Parti hükümeti döneminde ekonomik istikrarın sağlanması ve insan hakları konusunda yapılan iyileştirmeler de AB ile müzakerelerin önünü açan önemli faktörler arasında yer almıştır (Cicioğlu & Yetim, 2018).

4.1. Türkiye-AB 3 Ekim 2005 müzakere süreci

3 Ekim 2005 tarihi, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerine resmen başlaması açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu gelişme, Türkiye-AB ilişkilerinde uzun yıllara yayılan çabaların somut bir sonucu olarak değerlendirilmiş ve Türk dış politikası açısından tarihi bir an olarak kayıtlara geçmiştir.

Nitekim, Türkiye'nin AB üyeliği yolundaki bu ilerleme, 17 Aralık 2004 tarihli Avrupa Konseyi Zirvesi'nde alınan kararların bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu zirvede, Türkiye'nin reform sürecindeki ilerlemeleri göz önünde bulundurularak müzakerelerin başlatılmasına onay verilmiştir. Bu bağlamda, müzakerelerin açılabilmesi, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli düzeyde yerine getirmiş olmasına dayanmaktadır (Roy, 2006).

Müzakerelerin başlangıcının hemen öncesinde, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti grup toplantısında yaptığı konuşmada, AB ile ilişkileri ve müzakere sürecini Devlet Bakanı Ali Babacan'ın Baş Müzakereci sıfatıyla yürüteceğini açıklamıştır (BBC Türkçe, 2005).

Müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte Türkiye, AB'nin belirlediği 35 fasıl üzerinde çalışmalar yapmayı taahhüt etmiştir. Bu fasıllar; demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, ekonomi ve kamu yönetimi gibi alanları kapsayan detaylı düzenlemelerden oluşmaktadır. Nitekim sürecin başarılı bir şekilde ilerlemesi için AB tarafı, Türkiye'den, AB müktesebatına uyum sağlamak adına kapsamlı reformlar gerçekleştirmesini beklemiştir (Günoğur, 2008).

4.1.1. Reform süreci ve uyum çabaları

Türkiye, AB ile müzakereler ve uyum süreci kapsamında kapsamlı reformlar gerçekleştirmiştir. Bu dönemde özellikle demokratikleşme, insan hakları ve hukukun üstünlüğü alanlarında reformlara ağırlık verilmiştir. Adalet sisteminin etkinliğini artırmak amacıyla yapılan düzenlemeler arasında Türk Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yenilenmesi öne çıkmıştır. Ayrıca, ifade ve basın özgürlüğünün geliştirilmesi için yasalar gözden geçirilmiş, özellikle işkence ve kötü muamelenin önlenmesi amacıyla uluslararası standartlara uygun tedbirler alınmıştır. Yerel yönetimlerin yetkilerinin artırılması ve sivil toplumun güçlendirilmesi gibi adımlar, demokratikleşme sürecinin önemli bir parçası olmuştur (AB Başkanlığı).

Ekonomik reformlarda ise AB müktesebatına uyum sağlamak için tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde düzenlemelere gidilmiştir. Özellikle Gümrük Birliği anlaşmasının gerekliliklerini karşılamaya yönelik reformlarla dış ticaretin serbestleşmesi sağlanmıştır. Sosyal politikalar alanında, kadın haklarının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi için önemli adımlar atılmıştır. Çevre mevzuatında AB standartlarına uyum için kapsamlı düzenlemeler yapılmış, sürdürülebilir kalkınma politikaları öncelik kazanmıştır (AB Başkanlığı).

4.1.2. Ekonomik uyum ve gümrük birliği ilişkisi

2005 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile tam üyelik müzakerelerine başlaması, ekonomik uyum sürecine yeni bir ivme kazandırmıştır. Bu süreçte Gümrük Birliği, Türkiye'nin

Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri

AB ile ekonomik entegrasyonunu derinleştiren önemli bir araç olarak kalmıştır. Türkiye, sanayi ve işlenmiş tarım ürünleri ticaretinde AB ile gümrük vergisi olmaksızın ticaret yapmayı sürdürmüş, bu da AB'nin Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı olmasını sağlamıştır. Gümrük Birliği, Türkiye'nin ticaret hacmini artırmış, özellikle ihracat yapan sektörlerin AB teknik standartlarına ve rekabet kurallarına uyumunu zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, ekonomik uyum sürecinde Türkiye, ürün güvenliği, çevre standartları ve tüketici hakları gibi alanlarda AB müktesebatına uyum çalışmalarını hızlandırmıştır (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007).

Öte yandan, 2005 sonrasında Gümrük Birliği'nin bazı yapısal sorunları da daha belirgin hale gelmiştir. Türkiye, AB'nin taraf olduğu serbest ticaret anlaşmalarından otomatik olarak yararlanamazken, üçüncü ülkeler Türkiye'ye karşı gümrük vergisi uygulamaya devam edebilmiştir. Bu asimetrik durum, Türkiye'nin ekonomik uyum sürecinde rekabet gücünü zaman zaman olumsuz etkilemiştir (Günoğur, 2008).

Gümrük Birliği'nin tarım, hizmetler ve kamu alımları gibi alanları kapsamaması, ekonomik entegrasyonu sınırlamıştır. Bu nedenlerle, Türkiye ve AB arasında Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gerektiğine dair görüşmeler başlamış, ancak bu süreç siyasi nedenlerle beklenen ilerlemeyi kaydedememiştir. 2005 sonrası dönemde, Gümrük Birliği hem Türkiye'nin AB ile ekonomik bağlarını güçlendiren bir mekanizma hem de uyum sürecinde reformların hızını etkileyen bir zemin olmuştur (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007).

4.2. Kopenhag Kriterleri çerçevesinde reformların değerlendirilmesi: AB'nin çifte standardı

2002-2007 dönemi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik hedefi doğrultusunda Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmek için yoğun bir reform sürecine girdiği bir dönem olmuştur. Bu süreçte özellikle ifade özgürlüğü, azınlık hakları ve yargı bağımsızlığı gibi temel alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmiş, ancak reformların uygulanmasında bazı eksiklikler ve gecikmeler yaşanmıştır (Oran & diğerleri, 2014). Türkiye, reform çabalarıyla AB üyeliği konusundaki kararlılığını ortaya koyarken, Avrupa Birliği'nin yaklaşımı, bu çabaların sürdürülebilirliği ve somut sonuçlar doğurması açısından daha fazla adım atılması gerektiği yönünde olmuştur. Ancak bu süreçte, AB'nin Türkiye'ye yönelik tutumu, sık sık çifte standart eleştirilerine neden olmuştur (Kılıç, 2014).

Özellikle, AB'nin bazı üye ülkelerdeki demokratik standartlardaki gerilemelere karşı daha ılımlı bir tavır sergilerken, Türkiye'ye yönelik değerlendirmelerde daha sert ve seçici bir yaklaşım benimsemesi dikkat çekmiştir. Örneğin, Türkiye'nin reform süreçlerindeki eksiklikleri sıkça vurgulanırken, aynı dönemde Doğu Avrupa'dan katılan bazı ülkelerin yetersizlikleri görmezden gelinmiş veya esnek kriterlerle kabul edilmiştir (Demir, 2009). Bunun yanında, Türkiye'nin stratejik konumu, kültürel farklılıkları ve büyük nüfusu, AB içerisinde Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkışlarda sıkça dile getirilmiş ve reformların teknik boyutunun ötesinde siyasi kaygıların da etkili olduğunu göstermiştir (Birekul, 2009).

Bu çifte standart algısı, AB-Türkiye ilişkilerinde güven bunalımını derinleştirmiştir. Reform sürecine yönelik AB'den gelen olumlu geri bildirimlere rağmen, Türkiye'de AB'nin samimiyetine yönelik şüpheler artmış, bu durum da reformların uygulanabilirliğini ve sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemiştir. Neticede, Türkiye'nin reform çabaları AB nezdinde takdir edilse de karşılıklı güvenin inşa edilmesi için AB'nin tutarlı bir yaklaşım sergilemesi gerektiği görüşü ön plana çıkmıştır. Bu durum, Türkiye-AB ilişkilerinde tarihsel bir sorun olan asimetrik yaklaşımın devam ettiğini göstermektedir (Birekul, 2009).

Sonuç olarak, AK Parti'nin Türkiye'de iktidara gelmesiyle başlayan reform odaklı olumlu süreç, özellikle 2000'li yılların başında Avrupa Birliği üyelik perspektifi açısından kayda değer bir ivme kazanmıştır. Öte yandan zaman içinde taraflar arasındaki yapısal uyumsuzluklar ve

AB'nin Türkiye'ye yönelik haksız dayatmalarının kabul edilemez bir hal alması, reform sürecinin yavaşlamasına ve Türkiye'nin üyelik hedefini giderek sorgulamasına neden olmuştur. Nitekim Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye yönelik sergilediği çelişkili ve tutarsız tutum, bu sürecin temel çıkmazlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye-AB ilişkilerinin sürdürülebilir bir zeminde ilerleyebilmesi için daha dengeli, tutarlı ve şeffaf bir diyalog mekanizmasına duyulan ihtiyaç, bu dönemde daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

5. Türkiye-AB İlişkilerinde Yaşanan Zorluklar ve Üyeliği Engelleyen Nedenler

2007-2012 yılları, Türkiye-AB ilişkilerinde durgunluk ve gerilimlerin belirginleştiği kritik bir dönemdir. 2007'ye kadar AK Parti hükümeti, AB üyeliği doğrultusunda önemli reformlar gerçekleştirmiş olsa da 2007 genel seçimleri sonrasında parti kadrolarının daha muhafazakâr ve millî görüşçü bir yapıya evrilmesi, AB ile ilişkilerde iç dinamikler açısından bir dönüşüm meydana getirmiştir (Kaygusuz, 2009). Aynı dönemde, AB'nin genişleme yorgunluğu gibi yapısal sorunları, Türkiye'ye yönelik ikircikli tutumu ve Kıbrıs meselesi, Türkiye-AB müzakerelerinin sekteye uğramasına yol açmıştır. Bu dönemde özellikle, AB'nin 1959 tarihli Zürih ve Londra Antlaşmalarındaki hükümleri (dolayısıyla uluslararası hukuku) yok sayarak Kıbrıs Rum Kesimi'ni AB üyesi olarak kabul etmesi, adadaki Türk varlığını yok sayması gibi hususlar Kıbrıs sorununun çözümsüz kalmasına ve Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik inancının zedelenmesine neden olmuştur. AB'nin bu çelişkili politikası, sadece Kıbrıs sorununun çözümünü engellemekle kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde güven bunalımını ciddi şekilde artırmıştır. Böylece Türkiye-AB ilişkileri, stratejik ortaklık perspektifinden uzaklaşarak daha durağan ve belirsiz bir sürece girmiştir (Cicioğlu & Yetim, 2018).

5.1. AB'nin genişleme yorgunluğu ve Türkiye'ye yönelik tavır

Avrupa Birliği'nin genişleme süreci, özellikle 2004 ve 2007'de gerçekleşen büyük genişlemelerle ciddi bir dönüşüm geçirmiştir. Bu süreç, ekonomik, sosyal ve siyasi uyum konularında problemler oluşturmuş ve AB içerisinde "genişleme yorgunluğu" olarak adlandırılan olguyu doğurmuştur (Oğuz, 2012).

Genişleme yorgunluğu, mevcut üye ülkelerin yeni üyelerle ilgili ekonomik maliyetlere, kurumsal yükümlülüklerle ve siyasi zorluklara karşı artan endişelerini yansıtmaktadır. Nitekim bu durum, Türkiye'nin AB üyelik sürecini doğrudan etkilemiştir. 2005'te müzakere sürecinin başlamasına rağmen, müzakereler hızla duraksamış ve birçok fasıl siyasi gerekçelerle askıya alınmıştır. Özellikle Türkiye'nin üyelik süreci, AB'nin farklı üyeleri arasında bir uzlaşma eksikliği ve Türkiye'ye karşı artan şüphecilik bağlamında değerlendirilmektedir. Türkiye'nin coğrafi, kültürel ve ekonomik yapısının farklılığı, genişleme yorgunluğuyla birleşerek Türkiye'nin üyeliğinin AB için özel bir zorluk olarak algılanmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda, AB-Türkiye ilişkilerinde stratejik ortaklık kavramı ön plana çıkarken, tam üyelik perspektifi arka planda kalmıştır (Schulz, 2012).

5.2. İç politikadaki gelişmeler ve reform sürecinde duraksama

Türkiye-AB ilişkileri hem AB'nin yapısal sorunları hem de Türkiye'deki iç siyasi gelişmeler nedeniyle olumsuz etkilenmiştir. 2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında AB'nin Türk demokrasisine destekleyici bir tutum sergilememesi, reform sürecinin yavaşlamasına ve ilişkilerin zedelenmesine yol açmıştır. Ayrıca, 2008 yılında AK Parti'ye yönelik kapatma davası ve laiklik tartışmaları siyasi gerilimi arttırmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin partiyi kapatma davasını kararı krizi hafifletmiş olsa da bu süreçler reform sürecinde aksamalara ve AB ile ilişkilerde durgunluğa neden olmuştur.

Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri

5.2.1. 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve “e-muhtıra” süreci

2007'deki Cumhurbaşkanlığı seçimi süreci ve ardından yaşanan AK Parti kapatma davası, Türkiye'nin iç siyasetinde önemli kırılma noktaları olmuş, reform sürecini ve Türkiye-AB ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde, AK Parti'nin aday olarak Abdullah Gül'ün ismi öne çıkmış fakat Gül'ün adaylığı başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere laik kesimler tarafından sert eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle Gül'ün eşi Hayrünnisa Gül'ün başörtülü olması, Cumhuriyet'in laiklik ilkesiyle uyuşmadığı gerekçesiyle yoğun tartışmalara yol açmıştır (Yılmaz, 2021).

Nisan 2007'de Türk Silahlı Kuvvetleri, resmi internet sitesi üzerinden yayımladığı “e-muhtıra” ile Cumhuriyetin temel değerlerine vurgu yapmış ve asker-sivil ilişkilerinde gerilimi tırmandırmıştır (Anadolu Ajansı, 2021). Buna karşın AK Parti, e-muhtıraya karşı teslimiyetçi bir duruş sergilememiştir. Devam eden süreçte AK Parti, 22 Temmuz 2007 seçimlerinden büyük bir zaferle çıkmış, Cumhurbaşkanı seçimi konusunda ortaya atılan 367 milletvekili tartışmaları ve gerçekleştirilen Cumhuriyet mitinglerine rağmen Abdullah Gül, 28 Ağustos 2007'de, 339 milletvekilinin oyuyla Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Yeni Şafak, 2007).

Diğer taraftan, Türkiye, bu süreçte AB ülkelerinden beklediği desteği görememiştir. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeleri her fırsatta önceleyen Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye'de yaşanan bu gelişmelere sessiz kalmış ve herhangi bir kınayıcı tavır göstermemişlerdir (Cicioğlu & Yetim, 2018).

5.2.2. AK Parti'ye kapatma davası

2008 yılında AK Parti'ye açılan kapatma davası, partiye yönelik laiklik karşıtı faaliyet iddiaları üzerinden Türkiye'deki siyasi kutuplaşmayı derinleştiren önemli bir kriz olmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararını onaylamamasıyla bu siyasi kriz atlatılmış olsa da dava süreci Türkiye'nin demokratikleşme ve reform gündemini ciddi biçimde sekteye uğratmış, Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde belirgin bir duraklamaya yol açmıştır (Bölükbaşı, 2012).

AB, bu süreçte Türkiye'deki demokratik mekanizmaların zayıflamasından duyduğu endişeyi dile getirerek, hukukun üstünlüğü ve siyasi çoğulculuk ilkelerinin korunması gerektiği yönünde uyarılarda bulunmuştur. Özellikle Avrupa Komisyonu, dava sürecinin siyasi bir müdahale olarak algılanabileceği uyarısını yapmış ve Türkiye'nin AB üyelik perspektifinin demokratik standartlarla uyumlu bir şekilde ilerlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu eleştiriler, AB-Türkiye ilişkilerinde reform ivmesinin yavaşlamasına ve taraflar arasındaki güvenin zedelenmesine yol açmıştır (Cicioğlu & Yetim, 2018).

5.3. Türkiye-AB ilişkilerindeki düşüm: Kıbrıs sorunu

Kıbrıs sorunu, Türkiye-AB ilişkilerini şekillendiren en kritik meselelerden biridir. 1974'te Türkiye'nin garantör devlet sıfatıyla Kıbrıs Türklerinin haklarını korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla adaya yaptığı askeri müdahale, Türkiye-AB ilişkilerinde uzun vadeli bir gerilim kaynağı haline gelmiştir. 2004'te Kıbrıs'ın güney kesimindeki Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye tam üye olarak kabul edilmesi, bu gerilimi daha da derinleştirmiştir (Zarplı, 2012).

Öte yandan AB, Türkiye'nin Rum Yönetimi'ni de facto tanınması gerektiği konusunda baskısını artırmıştır. Türkiye ise Kıbrıs Türklerine uygulanan izolasyonlar kaldırılmadığı sürece Rum Yönetimi'ni tanımayacağını ve limanlarını Rum gemilerine açmayacağını net bir şekilde ifade etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin AB üyelik müzakereleri ciddi şekilde yavaşlamış, Gümrük Birliği Anlaşması'nın kapsamının genişletilmesi gibi önemli konular, AB'nin Kıbrıs sorunu nezdinde haksız dayatmaları nedeniyle dondurulmuştur (Zarplı, 2012).

Türkiye'nin Annan Planı'na verdiği destek ve Kıbrıs meselesine çözüm odaklı yaklaşımı göz ardı edilirken, AB'nin tek taraflı ve Rum Yönetimi lehine tavrı, müzakere sürecinde ciddi bir güven krizine yol açmıştır. Bu durum, Türkiye'nin üyelik sürecinde AB'nin adil bir ortaklık zemini sunmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

6. Türkiye-AB İlişkilerinde 2012 ve Sonrası Gelişmeler

Türkiye-AB ilişkileri son dönemlerde, stratejik çıkarlar ve normatif değerler arasında hassas bir dengeye dayanmaktadır. Son yıllarda taraflar, özellikle göç anlaşmaları ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesi gibi konularda karşılıklı çıkarları gözeterek iş birliğini sürdürmeye çalışmaktadır. Diğer taraftan, insan hakları ve demokratikleşme gibi normatif değerler üzerindeki görüş ayrılıkları ilişkilerin zayıflamasına yol açmaktadır.

6.1. Gezi Parkı olayları ve AB'nin yaklaşımı

2013 yılında Gezi Parkı'nda başlayan protestolar, çevre hassasiyetiyle başlayıp kısa sürede hükümet karşıtı geniş çaplı gösterilere dönüşmüştür. Avrupa Birliği, olaylara ilişkin yaptığı açıklamalarda ifade ve toplanma özgürlüğüne vurgu yaparak, orantısız güç kullanımını eleştirmiş ve Türkiye'yi demokratik değerleri korumaya çağırmıştır. Türkiye, AB'nin bu eleştirilerini iç işlerine müdahale olarak değerlendirerek mesafeli bir tutum takınmış ve bu durum Türkiye-AB ilişkilerinde gerginliğe yol açmıştır (Ercan, 2017).

Nitekim Avrupa Komisyonu'nun, Gezi Parkı eylemlerinde güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanımını eleştiren bir tavır takınması; 2013 Türkiye-AB İlerleme Raporu'na da yansımıştır. Raporda Türkiye'nin giderek AB kriterlerinden uzaklaştığı ve bu olaylar süresince uzlaşımın sağlanamamasının kutuplaşmayı derinleştirdiği belirtilmiştir (European Commission, 2013).

Öte yandan, uluslararası basın ve Türkiye'deki hükümet karşıtı medya kuruluşlarının, protestoları genellikle "hükümetin baskıcı politikalarına karşı meşru bir tepki" olarak çerçevelemesi, eylemlerin temel sebep ve sonuçlarının göz ardı edilmesine neden olmuştur. Öyle ki, eylemcilerin bir kısmının radikal gruplarla iltisaklı olması, Türkiye'nin meşru hükümetine kastetmek suretiyle anayasal suç işlemesi gibi hususlar bu eylemlerin iç yüzünü net bir şekilde ortaya koysa da AB ve diğer uluslararası aktörler, Gezi Parkı eylemlerini çoğunlukla ifade özgürlüğü ve demokratik haklar bağlamında değerlendirmiştir. Sonuç olarak, bu eylemler üzerinden AB'nin ilerleme raporlarına yansıyan olumsuz tavır, AB tarafının Türkiye'nin iç politikasındaki gelişmeleri ve hükümetin karşılaştığı tehditleri görmezden gelerek göstermiş olduğu bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır.

6.2. 2016 Göç Mutabakatı ve ilişkilerin yeniden şekillenmesi

2016 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan Göç Mutabakatı, iki taraf arasındaki ilişkilerin seyrinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu mutabakat, özellikle Suriye krizinden kaynaklanan mülteci akını karşısında Avrupa'nın göç yönetimini Türkiye ile iş birliği içinde ele alma çabası olarak öne çıkmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Anlaşmanın temel hedefi, düzensiz göçü önlemek, Ege Denizi üzerinden gerçekleşen tehlikeli geçişleri azaltmak ve Türkiye'ye maddi destek sağlayarak mültecilerin Türkiye'de daha iyi şartlarda barınmasını sağlamaktır. Bu çerçevede AB, Türkiye'ye toplam 6 milyar Euro'luk finansal yardım taahhüt etmiş, buna karşılık Türkiye, geri kabul anlaşması kapsamında AB'ye giden düzensiz göçmenlerin iadesini kabul etmiştir (Sipahioğlu, 2024).

18 Mart 2016'da imzalanan bu mutabakatın uygulanması, Türkiye-AB ilişkilerini yeniden şekillendirmiş ve taraflar arasında belirli düzeyde bir bağımlılık oluşturmuştur. Öte yandan, bu süreçte ilişkiler yalnızca göç krizine indirgenmiş, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi normatif konular ikinci plana itilmiştir (AB Başkanlığı, 2016). Öyle ki bu durum, AB'nin Türkiye'ye yönelik dış politikasında pragmatizmin ağırlık kazandığını göstermektedir.

Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri

Türkiye, bu süreçte jeopolitik konumunu ve mülteciler konusundaki stratejik rolünü diplomatik bir koz olarak kullanmış, AB ise göç yönetimini öncelikle Türkiye ile ilişkilerinde daha çok işlevsel ve teknik iş birliğine odaklanmıştır.

6.3. 15 Temmuz darbe girişimi ve AB'nin eylem-söylem uyumsuzluğu

15 Temmuz 2016'da Türkiye, Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen başarısız darbe girişimine maruz kalmıştır. Darbeciler, demokratik kurumları hedef alarak meşru hükümeti devirmeyi ve Türkiye'nin demokratik düzenini yıkmayı hedeflemiştir. Bu kaotik süreç Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın teslimiyet göstermeyen kararlı duruşu ve halkın demokrasi ve milli iradeye sahip çıkmak amacıyla meydanlara inmesi sonucunda son bulmuştur. Türkiye, bu olayda yaklaşık 250 vatandaşı kaybetmiş ve binlerce Türk vatandaşı yaralanmıştır (Kakışım & Erdoğan, 2018). Bu gelişmeler üzerine AK Parti hükümeti, girişimin arkasında FETÖ'nün olduğunu açıklayarak geniş çaplı soruşturmalar başlatmış ve olağanüstü hal ilan etmiştir (BBC Türkçe, 2016).

Demokrasi ve insan haklarının beşiği olduğunu savunan AB'nin, Türkiye'deki demokrasiye kast eden bu olaya tepkisinin yetersiz olması Türkiye-AB ilişkilerinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Olaydan sonra AB, Türkiye'nin meşru hükümetine destek verdiğini ve demokrasinin korunması gerektiğini belirtmiş ancak Türkiye'deki olağanüstü hal uygulamaları, geniş çaplı gözaltılar ve görevden almalara yönelik eleştirilerini de keskin bir dille ifade etmiştir. AB'nin bu tavrı 2016 Türkiye-AB ilerleme Raporu'nda da sürdürülmüştür (Cicioğlu & Yetim, 2018).

2016'daki raporda, Türkiye'nin demokrasisine yöneltilen tehdide karşı verdiği mücadele görmezden gelinmiş, bunun aksine demokratik yollarla seçilmiş meşru hükümete destek veren herhangi bir ifadeye yer verilmeyerek Türkiye'nin AB normlarında giderek uzaklaştığını ifade edilmiştir (European Commission, 2016). Öte yandan, kanlı darbe girişimine dair AB'nin bu tavrı, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından eleştirilmiştir (Sabah, 2016).

6.4. 2017 referandum süreci ve AB'nin antidemokratik tavrı

Türkiye, 16 Nisan 2017'de anayasa değişikliği için yapılan referandum sürecinde AB'nin çeşitli ülkelerinin antidemokratik davranışlarına maruz kalmış ve bu durum ikili ilişkilerde yeni gerilimler oluşturmuştur.

Mart 2017'de Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun, Rotterdam'daki Türk vatandaşlarıyla buluşma amacı taşıyan Hollanda ziyareti, Hollanda hükümetinin, Çavuşoğlu'nun uçuş iznini iptal etmesiyle engellenmiştir (Sabah, 2017). Bu karar, diplomatik dokunulmazlık ve seyahat özgürlüğü gibi uluslararası hukuk normlarına aykırı bulunmuş ve iki ülke arasında ciddi bir diplomatik krize yol açmıştır. Türkiye, bu uygulamayı "açık bir antidemokratik müdahale" olarak nitelendirirken, Hollanda tarafı iç güvenlik gerekçelerini öne sürmüştür (Sabah, 2017).

Benzer şekilde, Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya'nın Rotterdam'daki Türk konsolosluğuna girişi, Hollanda güvenlik güçleri tarafından engellenmiş ve bakan, sınır dışı edilmek üzere gözaltına alınmıştır (BBC Türkçe, 2017). Bu olay, uluslararası diplomatik teamüllerin ihlali olarak yorumlanmıştır. Nitekim bir bakanın konsolosluk binasına girişinin engellenmesi ve ardından sınır dışı edilmesi, uluslararası ilişkilerde diplomatik misyonların korunmasına yönelik Viyana Sözleşmesi'ne açık bir aykırılık teşkil etmektedir (Bkz. Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi, 18 Nisan 1961, BM Enformasyon Merkezi).

Bunlara ek olarak, Bakan Kaya'ya yönelik zorbalığı protesto etmek amacıyla, Rotterdam'daki Türk konsoloslugu önünde toplanan Türk vatandaşlarına, Hollanda polisi tarafında orantısız güç uygulanmıştır (Anadolu Ajansı, 2017).

Öte yandan Hollanda hükümetinin izniyle, Hollanda'da faaliyet gösteren Avrupa Hayır Platformu, anayasa değişikliğine karşı çıkan görüşlerini ifade etmek üzere çeşitli etkinlikler düzenlemiştir (Platform, 2017). Hollanda hükümeti, Avrupa Hayır Platformu'nun faaliyetlerine ve toplantılarına izin verirken, Türk hükümetini destekleyen etkinliklere kısıtlamalar getirmesi normatif değerlerle bağdaşmayan bir tavır olarak öne çıkmaktadır. Öyle ki bu durum, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi temel demokratik hakların seçici bir şekilde uygulanmasına yönelik eleştirileri beraberinde getirmiştir. Türkiye, bu uygulamanın çifte standart teşkil ettiğini ve demokratik değerlere aykırı olduğunu belirtirken, Hollanda hükümeti ise bu kararı yerel güvenlik ve kamu düzenini koruma gerekçeleriyle savunmuştur (Cicioğlu & Yetim, 2018).

Bu gelişmeler, Türkiye-AB ilişkilerinde sıkça dillendirilen, AB tarafından Türkiye'ye uygulanan çifte standart iddiasını destekler nitelikte olup müzakere sürecinin yeniden gündeme gelmesine ciddi zarar vermiştir.

6.5. Varna Zirvesi ve sonrasındaki gelişmeler

Türkiye-AB ilişkilerinin 2012'den sonraki normalleşmesi sürecinde dönüm noktalarından biri, 26 Mart 2018 tarihinde gerçekleşen Varna Zirvesi olmuştur. Zirvede Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile dönemin AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker ve eski Bulgaristan Başbakanı Boyko Borisov bir araya gelmişlerdir. Bu görüşme, Türkiye ile AB arasındaki iş birliğinin önemini vurgularken, Türkiye'nin AB üyelik sürecine göstermiş olduğu önemi de üst düzeyde ortaya koymuştur (Dal, 2018).

Her ne kadar Varna Zirvesi, üst düzey diyalogun yeniden canlandırılması bakımından önemli bir adım teşkil etse de 26 Haziran 2018 tarihli Genel İşler Konseyi (GİK) sonuçlarında Türkiye'nin AB'den uzaklaştığına işaret edilmiştir. Bu belgede, katılım müzakerelerinin fiilen durma noktasına geldiği, yeni fasılların açılmasının veya kapanmasının düşünülmediği ve Gümrük Birliği'nin güncellenmesine yönelik müzakerelerin başlatılmasının öngörülmediği belirtilmiştir (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024). AB, bu tutumunu sürdürmekte ve resmi metinlerinde katılım müzakerelerinin “durma noktasında” olduğu ifadesine yer vermektedir (Şeker & Pala, 2024).

2019'un ikinci yarısında, Doğu Akdeniz ve Suriye konularındaki gerginlikler nedeniyle Türkiye-AB ilişkileri olumsuz bir sürece girmiş ve bu kapsamda Türkiye'ye yönelik ekonomik yaptırımlar uygulanmış ayrıca üst düzey diyaloglar askıya alınmıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024).

Devam eden süreçte 29-30 Haziran 2023 AB Zirvesi'nde, Türkiye-AB ilişkilerinin stratejik bir şekilde ilerlemesi için AB Yüksek Temsilcisi ile Avrupa Komisyonu'ndan rapor talep edilmiştir. 29 Kasım 2023'te kabul edilen Ortak Bildirim, Türkiye-AB ilişkilerinde iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemekte ve Kıbrıs'ta çözüm görüşmelerinin yeniden başlatılmasının ilişkileri pekiştireceğini vurgulamaktadır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2024).

Nitekim önümüzdeki dönemde, Türkiye'nin bölgesel barış ve istikrarı destekleyen politikaları, enerjide stratejik bir merkez olma çabaları ve göç yönetimindeki sorumlulukları, AB'nin Türkiye ile iş birliğini derinleştirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

7. Sonuç

Avrupa Birliği'ne tam üyelik, 2002 öncesinde Türkiye'de çağdaşlaşma ve batılılaşma amacının en önemli unsurlarından biri olarak görülmüş ve bu hedefin gerçekleşmesi için yoğun çabalar harcanmıştır. AK Parti dönemine gelindiğinde, Türkiye-AB ilişkileri kritik dönüm

Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri

noktalarından geçmiş ve önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Bu süreç, Türkiye'nin AB'ye üyelik hedefini kararlı bir şekilde sürdürürken hem iç politikada hem de dış politikada çok yönlü bir yeniden yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Bu makalede ele alınan normativizm kuramı, uluslararası ilişkilerde normlar, değerler ve etik ilkelerin önemine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede AK Parti'nin AB ile olan ilişkilerinin, yalnızca siyasi ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda değil, aynı zamanda normatif değerler temelinde şekillendiği görülmektedir. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde ortaya koyduğu taahhütler ve reform çabaları, uluslararası normlara uyum sağlama iradesini göstermiş ve bu irade 2002-2005 yılları arasında zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen reformlarla Türkiye, demokratikleşme, insan hakları ve hukukun üstünlüğü konularında Avrupa normlarına yaklaşmış, uluslararası topluluk içerisinde daha saygın bir yer edinmiştir.

Öte yandan, Türkiye-AB ilişkilerinde çözüm bekleyen Kıbrıs sorunu, normatif taahhütlerle stratejik kaygıların çatıştığı çok boyutlu bir mesele olarak öne çıkmıştır. 2004 yılında Annan Planı kapsamında Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm arayışına girilmesi, Türkiye'nin uluslararası normlara bağlılığını ve barışçıl bir çözüm arayışını ortaya koymuştur. Türkiye, Kıbrıs Türk tarafını Annan Planı'nı kabul etmeye teşvik ederken, çözüm sürecine aktif destek vermiştir. Diğer taraftan, Zürih ve Londra Anlaşmaları göz ardı edilerek Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı olarak AB'ye tam üye kabul edilmesi, Türkiye açısından AB ile ilişkilerde güvenilirlik sorununu pekiştirmiş ve hukukun üstünlüğü ilkesine aykırı bir durum olarak yorumlanmıştır. Bu durum, ilerleyen yıllarda AB'nin Türkiye'ye yönelik tavrındaki çifte standart algısını güçlendirmiş ve iki taraf arasındaki ilişkilerin stratejik bir çerçeveye kaymasına neden olmuştur.

2007 Cumhurbaşkanlığı seçim süreci, E-Muhtıra olayı, Gezi Parkı eylemleri, 15 Temmuz darbe girişimi ve 2017 referandumu gibi iç meselelerde AB'nin Türkiye'ye yönelik eleştirileri, taraflar arasındaki güvensizliği daha da derinleştirmiştir. Bu süreçte normatif değerlerden ziyade çıkar temelli yaklaşımlar öne çıkmış, Türkiye-AB ilişkilerinde ivme kaybı yaşanmıştır.

Sonuç olarak, AK Parti dönemi Türkiye-AB ilişkilerini, normativizm perspektifinde, dönemsel olarak normlara bağlılık ve stratejik hesapların dengelenmeye çalışıldığı bir ilişki ağı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çerçevede Türkiye'nin, AB ile ilişkilerinde normatif ve pragmatik yaklaşımlar arasındaki denge stratejisi, AB'nin ise Türkiye'ye yönelik çifte standartlar ve haksız dayatmalar barındıran tutumu; Türkiye'nin AB üyeliği konusunda bir belirsizlik oluşturmaktadır. Öte yandan, her iki tarafın da ilişkilerin tamamen kopmasını istemediği ve gelecekte bu ilişkileri geliştirme yönünde bir irade sergilediği aşıkardır. Öyle ki, Türkiye'nin bölgesel barış ve istikrar çabaları, Avrupa için bir enerji koridoru olarak taşıdığı jeostratejik önem ve özellikle mülteci krizi yönetimindeki yapıcı rolü, ülkenin hem normatif değerler hem de stratejik ve insani sorumluluklar açısından güçlü bir aktör olarak öne çıkmasını sağlamaktadır. Nitekim bu unsurlar, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğinde AB'nin göz ardı edemeyeceği ve Türkiye'nin üyelik sürecinde elini güçlendiren temel faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

AB Başkanlığı. (2016, Mart 18). 18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi. Kasım 28, 2024 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/files/ab_iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_pdf adresinden alındı.

AB Başkanlığı. (tarih yok). Siyasi Reformlar 1. Kasım 26, 2024 tarihinde <https://www.ab.gov.tr>: https://www.ab.gov.tr/files/rehber/04_rehber.pdf adresinden alındı.

- Anadolu Ajansı. (2017, Mart 12). Hollanda'da Türk vatandaşlarına polis köpekleriyle müdahale.
- Anadolu Ajansı. (2021, Nisan 27). Türk demokrasisinin askeri müdahalelere karşı duruşunda kırılma noktası: 27 Nisan e-muhtırası.
- Avrupa Birliği Başkanlığı. (2024, Eylül 9). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri . Kasım 28, 2024 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: <https://www.ab.gov.tr/4.html> adresinden alındı.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2012). *AK Parti Dönemi Türkiye-AB ilişkileri*. M. E. Ali Ayata içinde, *Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri* (ss. 419-438). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bakan, Z. A. (2008). Uluslararası ilişkilerde normatif teori: Frost'un kurucu yaklaşımı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (63), 3-16.
- BBC Türkçe. (2005, Mayıs 24). Türkiye'nin müzakerecisi Ali Babacan olacak. İstanbul.
- BBC Türkçe. (2016, Temmuz 20). 15 Temmuz darbe girişimi: Türkiye'de 3 ay süreyle olağanüstü hâl ilan edildi.
- BBC Türkçe. (2017, Mart 12). Hollanda'dan sınır dışı edilen Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Betül Sayan Kaya: Acı bir gece yaşadık.
- Bilgin, H. D. (2008). Foreign policy orientation of Turkey's Pro-Islamist parties: A comparative study of the AKP and Refah. *Turkish Studies*, 9(3), 407-421.
- Birekul, M. (2009). Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı Avrupa'da yükselen kültürcü söylem ve din faktörü: Avrupa basınından okumalar. *NEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(28), 69-84.
- BM Enformasyon Merkezi UNIC Ankara, (tarih yok).
- Cicioğlu, F. & Yetim, H. T. (2018). *Uyumdan güven bunalımına Türkiye-AB ilişkileri*. K. İnät (Ed.), Kuruluşundan bugüne AK Parti: Dış politika içinde, 171-194. İstanbul: SETA.
- Dal, E. P. (2018, Mart 29). Varna Zirvesi ve Türkiye-AB ilişkilerinde yeni rasyonel söylem.
- Demir, F. (2009). Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği adaylık sürecinde karşılaştıkları zorluklar. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 129-142.
- Duran, B. (2010). *AK Parti ve dönüşüm aracı olarak politika*. A. Balcı, & H. Yavuz (Eds.), *AK Parti: Toplumsal değişimin yeni aktörleri* içinde, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Ercan, M. (2017). 15 Temmuz sonrası Türkiye-AB ilişkileri; ilişkilerin gelecek öngörüsü. *Akademik Bakış Dergisi*, (63), 14-28.
- Erden, E. (2012). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri tarihi süreci*. A. Ayata, & M. Ercan (Eds.), *Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri: İlişkilerin siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel çerçevesi* içinde (ss. 379-418), Ankara.
- Esmer, A. Ş. & Sander, O. (1982). II. Dünya Savaşı'nda Türk dış politikası. M. Gönlübol, & C. Sar (Eds.), *Olaylarla Türk dış politikası* içinde (ss. 143-194), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Euro News. (2019, Mart 8). 15 Mart AB-Türkiye toplantısına doğru: Neden yapılıyor? Hangi konular ele alınacak? European Commission. (2013, Ekim 16). Turkey Progress Report 2013.
- European Commission. (2016, Kasım 9). Turkey Progress Report 2016.

Normativizm Perspektifinden AK Parti Dönemi Türkiye-AB İlişkileri

- Günuğur, H. (2008). Müzakere çerçeve belgesi. H. Günuğur (Ed.), Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri içinde (ss. 204-226), Ankara: EKO Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi.
- Kılıç, S. (2014). Yazılı basında Türkiye'nin AB üyeliği süreci: Hürriyet Gazetesi Örneği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 13(2), 87-109.
- Kakışım, C. & Erdoğan, S. (2018). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve 15 Temmuz darbe girişiminin ardından yaşanan gelişmeler. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 399-420.
- Kaygusuz, Ö. (2009). Türkiye-AB ilişkilerinin Mobius şeridi: AKP reformculuğu ve AB Çokkültürlülüğü. İ. Uzgel, & B. Duru (Eds.), *AKP Kitabı: Bir dönüşümün bilançosu* içinde (ss. 410-439), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Koç, Y. (2001). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri*. Ankara: Türk-İş Eğitim Yayınları.
- Lewis, G. (1988). Turkey's historical and cultural approach to Europe. In E. Manisalı (Ed.), *Turkey's Place in Europe* (pp. 25-35), Ankara: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Mardin, Ş. (1983). Relations between Turkey and Western Europe. *Dış Politika*, 10(3-4), 27-49.
- Oran, B. (Ed.). (2014). *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuz, G. (2012). Avrupa Birliği'nin genişleme yorgunluğu sürecinde AB-Türkiye ilişkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8), 49-73.
- Öniş, Z. & Kutlay, M. (2017). The dynamics of emerging middle-power influence in regional and global governance: The paradoxical case of Turkey. *Australian Journal of International Affairs*, 2(71), 1-20.
- Platform. (2017, Nisan 19). Avrupa'da 'Evet' yasaklandı, 'Hayır' desteklendi.
- Reçber, K. (2004). *Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Roy, A. (2006). Şu AB neyin nesi?: Avrupalı Türkiye. İstanbul: TURKAB Yayınları.
- Sabah. (2016, Ağustos 2). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan AB'ye sert tepki!
- Sabah. (2017, Mart 12). Avrupa konuşma özgürlüğüne 'Hayır' dedi!
- Schulz, M. (2012, Mayıs 27). Türkiye'de reform yorgunluğu var. Kasım 27, 2024 tarihinde Anadolu Ajansı Resmi internet Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyede-reform-yorgunlugu-var/365504> adresinden alındı.
- Shaw, S. (1976). *Reform, revolution, and republic: The rise of modern Turkey*. New York: Cambridge University Press.
- Sipahioğlu, B. Ö. (2024). Türkiye-Avrupa Birliği 2016 Göç Mutabakatı: Son Durum ve Güncellenme Tartışmaları. *İmgelem*, 101-124.
- Şeker, A. U. & Pala, M. (2024, Ekim 30). AB Komisyonu 2024 Türkiye Raporu'nu açıkladı.
- T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2007). Türkiye'de Siyasi Reformlar: Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler. Kasım 26, 2024 tarihinde www.ab.gov.tr: <https://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf> adresinden alındı.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (tarih yok). Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar . Kasım 27, 2024 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi internet Sitesi: https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa adresinden alındı.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, A. B. (2024, Ağustos 09). *Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi*. Kasım 25, 2024 tarihinde www.ab.gov.tr: https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html adresinden alındı.

Uysal, C. (2001). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin tarihsel süreci ve son gelişmeler. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 1(1), 140-153.

Uğur, M. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Yüşen, N. (2023). *Türkiye'nin NATO Yolculuğu*. İstanbul: Lora Yayıncılık.

Yılmaz, D. (2021). 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Seçim Sürecinde Yaşanan Gelişmeler. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi (JEBPIR)*, 2(7), 244-259.

Yeni Şafak. (2007, Ağustos 28). Abdullah Gül, 339 oyla Cumhurbaşkanı seçildi.

Zarplı, Ç. (2012). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri Kapsamında Kıbrıs Sorunsalı. A. Ayata, & M. Ercan içinde, *Avrupa Birliği ve Türkiye ile ilişkileri* (479-512). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Beyan ve Açıklamalar

1. Bu çalışmanın yazarı, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu kabul etmektedir.
2. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.